

effect, owing to the appeal to the eternal images. They determine the situation adequately and accurately.

The use of quotations in journalistic works intensifies the readers' perception and promotes condensation of the author's thoughts. This specific extratextual dialogue of the author (journalist) and the reader is aimed at a deeper understanding of the problem, its diverse interpretation and understanding of existence in well-known images, facts, situations.

In conclusion, quotations as text-forming intertextual elements are common in modern mediate texts. The authors use them in headlines, epigraphs and the texts of journalistic works. Fragments of texts, winged words, migrating from one text to another, enrich the main text making it meaningful, serve for illustrating, argumentation and substantiation of an idea, create associative links with familiar texts, make the author's point of view expressive, broaden the reader's world outlook, stimulate reflection.

Key words: text, intertextuality, quotation, allusion, reminiscence.

Статтю подано до редколегії 27.04.2017

Марія Личук
(м. Київ)

УДК 81'373.7:821.161.2 (092 Стельмах)

ЧАСТКОВО ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНІ РЕЧЕННЯ З ТЕМПОРАЛЬНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА)

У статті досліджено темпоральні частково фразеологізовані речення, описано засоби зв'язку між їхніми частинами. Виокремлено й описано різновиди частково фразеологізованих речень з темпоральними відношеннями за компонентним складом їхніх фразеосхем. Простежено специфіку вираження дії в пре- і постпозитивних частинах цих речень, визначено ступені їхньої фразеологізації.

Ключові слова: частково фразеологізоване речення, фразеокомплекс, темпоральна семантика, значення одночасності, значення негайності і раптовості, фразеологізовано-частково-сполучникові засоби.

Синтаксис художнього мовлення віддзеркалює мовні засоби з великим виражальним потенціалом, що здатні тонко й глибоко передавати авторський задум. На сьогодні синтаксис речення охоплює не тільки традиційні формально-граматичні речення – членовані синтаксичні одиниці, а й синтаксично нечленовані речення. З-поміж типів синтаксично нечленованих речень виокремлюються частково фразеологізовані речення.

Функціонування синтаксичних конструкцій та різних типів речень у художніх текстах, зокрема в мові творів Михайла Стельмаха, досліджували такі лінгвісти, як І. Я. Завальнюк [3], Л. С. Козловська [4], С. М. Марич [7], С. В. Харченко [10] та ін. Однак частково фразеологізовані речення не були предметом особливого зацікавлення дослідників.

Темпоральні частково фразеологізовані речення є універсальними складниками структури будь-якого художнього тексту, зокрема й творів Михайла Стельмаха.

Михайло Стельмах – один із найяскравіших знавців багатств української мови. Жанровий і тематичний діапазон його творчості досить широкий, художня палітра митця різнобарвна й цікава. Філософське потрактування важливих моральних цінностей, глибоке авторське осмислення важливості людини у творенні сьогодення і майбутнього, опіка долею молодого покоління – головні лейтмотиви творів Михайла Стельмаха, що й на сьогодні є актуальними. Саме тому творча спадщина митця посідає особливе місце в українській літературі.

Метою статті є виявлення різновидів темпоральних частково фразеологізованих речень у прозових творах Михайла Стельмаха, визначення основних засобів зв'язку між їхніми частинами та з'ясування специфіки темпоральної семантики. Її **завдання**: 1) окреслити фразеосхеми темпоральних частково фразеологізованих речень; 2) визначити роль засобів зв'язку між їхніми частинами; 3) схарактеризувати семантику фразеосхем частково фразеологізованих речень з темпоральними відношеннями.

Синтаксична семантика частково фразеологізованих речень зосереджена у сфері певних семантико-синтаксичних відношень. Найчисельнішим типом є частково фразеологізовані речення з темпоральними відношеннями. Їхнім підґрунтям є фразеосхема як нерозкладний комплекс постійних і змінних компонентів. Компоненти фразеосхеми характеризуються такими параметрами, як а) відтворюваність / невідтворюваність; б) облігаторність / факультативність; в) варіативність / неваріативність. Постійні компоненти зазнають семантичних трансформацій чи десемантизуються. Значення сполучникових компонентів також певною мірою переосмислюється, для них можливою є субституція сурядним сполучником або елімінація. Синтаксична побудова стає фразеологізованою не тільки з огляду на синтаксичну спаяність і семантичні трансформації компонентів, а також під впливом певних чинників, як-от: чітко закріплена позиція компонентів фразеосхеми, зменшення змінних позицій і структурне підрівнювання частин речення.

У процесі актуалізації структурна схема частково фразеологізованого речення набуває додаткових семантичних відтінків. Деактуалізація компонентів фразеологізованої побудови спричиняє внутрішню змістову єдність, семантичну цілісність компонентів. Компоненти як лексичне наповнення структурної схеми фразеологізованого речення деактуалізуються в семантичному плані, при цьому утрачують денотативну спрямованість, здатність розчленовуватися на диференційні семантичні ознаки. Відбувається своєрідна семантична переорієнтація компонентів.

Вихідною сферою функціонування синтаксичної категорії темпоральності є часові складнопідрядні речення вільної будови. Засобами формування темпоральності є підрядні сполучники часу, вказівні займенникові слова, співвідношення видо-часових форм дієслів та лексичне значення окремих слів.

Досліджуючи підрядні частини складного речення, А. П. Грищенко пропонує розмежовувати три різновиди складнопідрядних речень з підрядними часу: 1) підрядне речення вказує на час дії або стану, про які повідомляється в головному реченні – *коли?*; 2) підрядне речення вказує на часові межі, період тривання дії або стану головного речення – *як довго? (протягом якого часу?)*; *до яких пір? (до якого часу)*; 3) підрядне речення виступає в складній синтаксичній конструкції як спеціалізована вказівка на швидко змінювану послідовність дій або станів [2, с. 349]. Отже, у складнопідрядних реченнях вільної будови з

підрядними часу може передаватися і момент часу, і тривалість існування ситуації. І. Р. Вихованець також зауважує, крім значень одночасності, різночасності (передування та наступності), можливі ще й значення тривалості та повторюваності [1, с. 681].

Р. О. Христіанінова диференціює темпоральні складнопідрядні на власне часові і тривало-часові речення [11, с. 73]. На її думку, категорія власне часу охоплює грамами одночасності, передування й наступності, категорія тривалості – грамами обмеженої одночасності, обмеженого передування, початкової часової межі [12, с. 170–173; 11, с. 73–81]. Така класифікація властива темпоральним складнопідрядним реченням вільної структури.

Темпоральні частково фразеологізовані речення позначені структурно-семантичною специфікою, що накладає відбиток на засоби вираження темпоральних семантико-синтаксичних відношень. Такі синтаксичні побудови кваліфікували як фразеологічно зв'язані з огляду на те, що сполучник *як* виступав не самостійно, а в поєднанні із заперечною формою [8, с. 539]. І. Г. Чередниченко визначав такі речення як взаємопідрядні часові, оскільки «одне часткове речення поєднується з другим так, що формально в першому реченні визначається близьке слідування одного факту за другим, а в другому – раптове слідування тих самих фактів одного за другим» [13, с. 120].

Частково фразеологізовані речення з темпоральними відношеннями характеризуються особливою специфікою. Такі фразеологізовані побудови утворюють кілька різновидів:

1) з відношеннями *одночасності*; в основі першого різновиду – стійкі структурні схеми на зразок *тільки (тільки-но) + дієслово, як (аж, коли)...*; *лише (лиш, лишень) + дієслово, як (аж, коли) ...*; *щойно + дієслово, як (аж, коли)*. Наприклад: **І тільки стихла** стрілянина, **як** увесь ліс почав співати урочисто, радісно, немов кожне дерево, *перехитуючись, перебирало невидимі переливчасті струни* («Велика рідня»); **Щойно** ввійшли батьки з Григорієм, **як** Югина застигла серед хати («Велика рідня»).

Фразеосинтаксичне значення структурних схем *тільки (тільки-но)...*, *як (аж, коли)...*; *тільки що, як (аж, коли)...*; *лише (лиш, лишень), як (аж, коли)...*; *щойно, як (аж, коли)* визначається як зіткнення значень двох частин: закінчення дії першого речення точно збігається з початком раптової, несподіваної дії другого речення. На це вказував ще О. Є. Вержбицький [5, с. 249]. Темпоральні частково фразеологізовані речення першого різновиду мають низький ступінь фразеологізації;

2) відношення *негайності і раптовості* виникають між частинами частково фразеологізованих речень, утворених за фразеосхемами *не встиг + інфінітив, як (а, аж, коли)*; *не минуло (й) (не пройшло) + темпоральна лексема, як (аж, коли)*; *уже (вже) + дієслівна лексема, як + дієслівна лексема*.

Р. О. Христіанінова розглядає аналізований різновид в системі складнопідрядних речень вільної структури, оминаючи специфіку фразеологізованих побудов. Дослідниця вирізняє речення негайності, «у яких дія головної й підрядної частин розділені лише якоюсь миттю, іноді майже невловимою» [11, с. 77] та речення раптовості, «у яких дія однієї частини (в основному підрядної), тільки-но розпочавшись, переривається дією іншої частини (здебільшого головної) або непередбачувана дія однієї частини (головної) здійснюється відразу після закінчення дії іншої частини» [11, с. 77–78].

Для вираження темпоральних семантико-синтаксичних відношень негайності та раптовості вживаються фразеологізовано-частково-сполучникові комплекси: *не встиг... як*; *не минуло (й) + темпоральна лексема, як (аж, коли)*; тощо, напр.: **Не встиг** Юрій Юрійович

вийти з класу, **як** Варя Лукашевич уже вискочила з-за парти і кинулась до дверей (О. Донченко).

Частково фразеологізовані речення з відношеннями негайності, раптовості є найбільш частотними в українській мові. В основі таких фразеологізованих побудов є ядро, чи фразеологізовано-частково-сполучниковий комплекс, як мінімальна, стійка, конструктивна основа речення. Двокомпонентне ядро утворюють облігаторні незмінювані компоненти: заперечна частка *не* і сполучник *як* (*а, аж, коли*). З постійними компонентами пов'язані два оточення, позиції яких заповнюють лексеми певної частиномовної належності з обмеженням щодо граматичних форм. Вони поєднуються з ядром власне-структурним зв'язком, який увиразнює стійкість як сутнісну ознаку нечленованих побудов. Наприклад: **Не встиг** Мирон засвітити світло, **як** до хати, гунаючи важкими чоботиськами, втиснулася комісія Степана Кушніра... («Велика рідня»). Перший компонент ядра обов'язково супроводжують лексеми у визначених граматичних формах: дієслово *встигнути* із заперечною часткою *не* у формі минулого часу + інфінітив дієслова доконаного виду *засвітити*, другий компонент – дієслово у формі минулого часу *втиснулася*. Інші лексеми не входять до оточення, а перебувають з ядром та оточенням у ситуативних відношеннях.

У темпоральних фразеологізованих побудовах на зразок *не встиг...*, *як...* компонент *не встиг* утрачує свою семантичну співвіднесеність з дієсловом вільного уживання *встигнути*, при цьому зберігаючи в семантичній структурі сему часової віднесеності. Специфікою облігаторного постійного компонента *не встиг* є граматична форма: «у тій частині, яка виступає в препозиції ..., завжди наявна форма минулого або зрідка майбутнього часу дієслова *встигнути* із заперечною часткою *не*» [6, с. 200].

Семантична зміна дієслова *встигнути* спричиняє появу додаткового значеннєвого відтінку, і дієслово разом із заперечною часткою *не* займає конкретно визначену позицію в стійкій структурній схемі. Граматизований дієслівний компонент увиразнює темпоральні відношення, робить їх більш індивідуалізованими. Фразеологізація речень із структурним компонентом *не встиг* відбувається покроково: 1) лексичне обмеження інфінітива; 2) еліптизація підрядної частини; 3) стабілізація постійного складу; 4) трансформація в частково фразеологізоване речення. Наприклад: **Не встиг** Дмитро зірвати з плеча рушницю, **як** очманілий заєць **вискочив** із куців і **помчав** через Буг («Велика рідня»); **Не встиг** **ухопитись** парубок за залізні бильця брички, **а** Карпо **гикнув**, **свиснув**, **стрельнув** гарпаником ... з села **прийшла** делегація («Велика рідня»).

За вираженням часової ознаки між пре- і постпозитивною частинами виокремлюємо три групи частково фразеологізованих речень, утворених за фразеосхемою *не встиг* + *інфінітив*, *як* (*а, аж, коли*) + *дієслівна лексема*:

1) частково фразеологізовані речення, у яких дія препозитивної частини мислиться як завершена до початку другої дії. Фразеологізована конструкція *не встиг ..., як* (*а, аж, коли*)... – заперечно-стверджувальної модальності, оскільки форма *не встиг* може мати і стверджувальне значення *ледве встиг*. Частково фразеологізоване речення корелює зі складнопідрядним реченням вільної структури з темпоральними сполучниками *як тільки*, *ледве – як*, *щойно – як*. Структурний компонент фразеосхеми заперечна частка *не* може замінюватися модальними частками *ледве*, *ледь*, *тільки й*, *тільки-но*. Наприклад: **Не встигла** машина **в'їхати** в двір, **як** із східців танку проворно **збіг** низькорослий літній чоловік з загостреним внизу землистим обличчям і карими упертими очима («Велика рідня»); **Не встигли** всі **розсістися** навколо стола, **як** владний і впевнений голос по вінця переповнив

кімнату ... («Велика рідня»);

2) фразеологізовані речення, у яких дія препозитивної частини не диференційована за ознакою закінченості / незакінченості, напр.: *Підполковник не встиг ще промовити й слова, як Бараболя приголомшив його убивчими словами...* («Кров людська – не водиця»);

3) фразеологізовані речення, у яких препозитивна частина виражає оцінку наступної події. Десемантизації зазнає не тільки компонент *не встиг*, а й інфінітив, напр.: *Не встиг оглянутися, як діти вирости* (розм.).

Компонент *не встиг* у фразеологізованих реченнях першої групи характеризується широкою семантико-синтаксичною валентністю: може сполучатися з дієсловами різноманітних лексико-семантичних груп. Найчастотнішими є такі групи: а) дієслова руху, як-от: *підійти, під'їхати, в'їхати, поїхати* тощо; б) дієслова зміни фізичного стану, як-от: *захворіти, прокинутися* тощо; в) дієслова мисленнєвомовленнєвої діяльності, позначені протяжністю дії, як-от: *побачити, повідомити, написати* тощо. Дієсловам усіх лексико-семантичних груп властиві аспектуальні значення початку чи фінітності.

Зв'язок між частинами фразеологізованих речень першої групи є обов'язковим і передбачуваним. Ступінь фразеологізації у них невисокий. Частка *не* зберігає заперечне значення частково, а препозитивна частина є цілком завершеною щодо змісту. Дефразеологізація моделі відбувається під впливом таких чинників: 1) зміна порядку слів у препозитивній частині, пор.: *Не встигли вони зручно примоститися між деревами, як з туману забурчав мотор і загорлали п'яні голоси* («Велика рідня»). – *Вони не встигли зручно примоститися між деревами, як з туману забурчав мотор і загорлали п'яні голоси*. Якщо суб'єкт займає в реченні анафоричну позицію, препозицію щодо складеного присудка *не встиг* + інфінітив, то частка *не* відновлює свою заперечну семантику; 2) уживання актуалізатора значення незавершеності частки *ще (іще)* в препозитивній частині, напр.: *Ще не встигли розійтись комбідівські збори, як селом обережно засновигали інші постаті ...* («Кров людська – не водиця»). Підсилювальна частка *і (й)* виконує функцію обмеження, вносить в речення ознаку частково завершеної дії, як-от: *І не встиг Варивон удруге вдарити бовтом, як в руках Дмитра затремтів сухий держак і трепетним хвилюванням обізвалося в усьому тілі* («Велика рідня»).

Комунікативна установка частково фразеологізованих речень другої групи позначена високим ступенем експресивності. Препозитивна частина, недиференційована за ознакою завершеності / незавершеності дії, виконує подвійну функцію: з одного боку, вона позначає ситуацію, яка розділяє дві події, з іншого – препозиція зосереджує в собі оцінку наступної дії як раптової, несподіваної. Як компонент першого оточення інфінітив може належати до однієї з лексико-семантичних груп: а) мисленнєвомовленнєвої діяльності, з обмеженням дії, як-от: *сказати, крикнути, промовити* тощо; б) зі значенням реагування, як-от: *зрадіти, опам'ятатися, усвідомити* тощо; в) зміна положення в просторі, як-от: *відступити, відштовхнути, наїштовхнутися* тощо. Частково фразеологізовані речення другої групи мають високий ступінь фразеологізації. Саме тому жодний із чинників не виконує функцію дефразеологізації, як-от: порядок розташування слів в препозитивній частині, включення в модель підсилювальних чи модальних часток. Порядок слів у фразеосхемі таких речень є слабо фіксованим. Уживання в препозитивній частині часток *ще (іще), навіть, і (й)* не порушує семантику речення.

Частково фразеологізовані речення третьої групи передають значення експресивної оцінки події як несподіваної, раптової. Особливістю нечленованих побудов такої групи є

високий ступінь фразеологізації, спричинений не тільки десемантизацією компонента *не встиг*, а й частковою або повною десемантизацією інфінітива. Тому конфігурація першого оточення *не встиг + інфінітив* є компонентом фразеологізовано-частково-сполучникового комплексу, з одного боку, а з іншого – актуалізатором експресивності. У функції поширювального компонента виступають дієслівні лексеми чи стійкі сполуки, що об'єднані ознакою надто короткої в часі дії, як-от: *охнути, оглянутися, чхнути, розкрити рота, сказати слово* тощо. Наприклад: *Не встиг й озирнутися, як кінь зірвався з місця* (Кров людська – не водиця).

У фразеологізованих реченнях трьох груп раптовість події може підсилювати частка *вже (уже)* та прислівникові слова *раптом, несподівано* тощо, як-от: *І не встигла Софія доказати, як **раптом** на всю хату, не рухаючись з місця, скрикнула Катерина! – Мамо! Це ж наші тато! Це ж тато наші!* («Велика рідня»).

Утрата часткою *не* у структурі фразеосхеми заперечної семантики спричиняє закріплення за моделлю ствердної модальності, як-от: *Не встигла машина в'їхати в двір, як з східців ганку проворно **збіг** низькорослий літній чоловік з загостреним внизу землистим обличчям і карими упертими очима* («Велика рідня»).

Між двома частинами частково фразеологізованих побудов, утворених за фразеосхемою *не минуло (й) (не пройшло) + темпоральна лексема, як (аж, коли)*, існують відношення одночасності. Перша частина темпоральної фразеологізованої побудови оформлена як заперечне речення. Обов'язкові незмінювані компоненти фразеосхеми, виражені дієсловами в безособовій формі, вимагають поширення правобічної позиції. У такій позиції виступає додаток, що називає часовий відрізок. Дієслівні компоненти десемантизовані. Наприклад: *Не минуло й півгодини, як зачинились ворота за комісією, а до полісовищика з'явився інший гість – Кузьма Василенко, який рідко тепер виходив із запоїв* («Велика рідня»). Препозитивна частина реалізує значення оцінки дії другої частини, акцентуючи на мінімальності часового проміжку між повторюваними діями. Препозиція детермінує адвербіальну оцінку дії постпозиції.

У структурі фразеосхем названих різновидів формується оцінна семантика: ситуація, яка представлена в постпозитивній частині, сприймається як несподівана в загальному контексті розвитку подій. Ефект несподіваності досягається через включення до моделі лексеми зі значенням мінімального часового інтервалу. Фразеологізований комплекс *не минуло (не пройшло) + часова лексема* позначений високим ступенем абстракції. Вибір тієї чи тієї лексеми в структурі фразеосхеми зумовлений не стільки прагненням до передачі реального часового відтинку, скільки установкою мовця на реалізацію мінімальності часового інтервалу для певної ситуації.

Різновидом моделі *не пройшло і (й) ..., як (щоб)* є модель *не + суб'єкт + дієслово ..., як*. Її специфікою є уживання особового дієслова та лексеми із семою обмеження. Серед обов'язкових компонентів – дієслова таких лексико-семантичних груп, як 1) руху з аспектуальною ознакою завершеності, 2) руху з аспектуальною ознакою тривалості, 3) фізичної дії і 4) мисленнєвомовленнєвої діяльності. Компонентом препозитивної частини фразеологізованої побудови виступають лексеми із семою обмеження, зокрема міри, простору, часу тощо. Наприклад: *Не від'їхали і трьох метрів, як кругом затріщали зенітки* («Велика рідня»).

У деяких різновидах облігаторний незмінюваний дієслівний компонент замінюють формами *не зчувся, не стямився*, як-от: *Югіна й не стямилась, як кинулась тікати*

(«Велика рідня»).

О. Є. Вержбицький підкреслював, що дієслова *не зчувся, не стямився* можуть уживатися з об'єктом, а речення кваліфікував як проміжні між часовими й додатково-з'ясувальними [5, с. 249].

Частково фразеологізовані речення, утворені за фразеосхемами уже (вже) + V_р як (і, а, але) ...

Облігаторний адвербіальний компонент *уже (вже)* втрачає значення остаточного завершення дії. У препозитивній частині таких частково фразеологізованих речень дія подається як така, що почалася або завершилася, а в постпозитивній – як несвоєчасна і як така, що повинна б відбутися швидше, ніж перша. Дія в препозитивній частині закінчується до моменту дії в постпозиції. Дієслівна лексема характеризується додатковими семами результативності, фінітності тощо. Наприклад: *Уже сходила рання, майова, гречка і по долинах з переборами п'яної духмяності і ніжної мигдальної гіркості пінився цвіт калини, а з бупру в село повертався Гнат Фесюк* («Велика рідня»).

Частково фразеологізовані речення, утворені за фразеосхемами *уже (вже) + V_р як ...* потрібно відмежовувати від складнопідрядних вільної будови з підрядними часу, в яких уживається підрядний сполучник *коли*. Оскільки складнопідрядні речення такого типу виражають часову семантику, яка не супроводжується конотативним значенням оцінки, як-от: *Уже високо над обрієм стояло сонце, коли гребці закінчили згрібати сіно* (Ю. Збанацький).

Отже, частково фразеологізовані речення з темпоральними відношеннями утворюються за такими фразеосхемами: *тільки (тільки-но) + дієслово, як (аж, коли)...*; *тільки що + дієслово, як (аж, коли) ...*; *лише (лиш, лишень) + дієслово, як (аж, коли)...*; *щойно + дієслово, як (аж, коли)*; *не встиг + інфінітив, як (а, аж, коли)*; *не минуло (й) (не пройшло й) + темпоральна лексема, як (аж, коли)*; *уже (вже) + дієслівна лексема, як (і, а, але) ...*

Між частинами частково фразеологізованих речень закріплюється семантика одночасності, зокрема несподіваності або негайності й раптовості. Фразеологізовано-частково-сполучникові комплекси є основними засобами вираження темпоральної семантики. Вони виступають засобом чіткої диференціації різновидів темпоральних семантико-синтаксичних відношень між частинами частково фразеологізованого речення, не тільки вказуючи на часове співвідношення, тривалість дій або станів, а й специфічні темпоральні значення. Темпоральні відношення виражають такі засоби, як десемантизовані й граматизовані лексеми *не встиг, не минуло (не пройшло)*; дієслова зі значенням результативності, фінітності; темпоральні лексеми. Увиразнюють ці відношення частки *ще, уже (вже), і* та прислівникові слова *раптом, несподівано*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Темпоральність / І. Р. Вихованець // Українська мова: енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 681.
2. Грищенко А. П. Складнопідрядні речення з підрядними часовими / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова : синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – Київ : Наук. думка, 1972. – С. 347–362.
3. Завальнюк І. Експресивний синтаксис прози Михайла Стельмаха / Інна Завальнюк // Українська мова. – 2012. – № 3. – С. 39–47.

4. Козловська Л. Експресивний синтаксис епічних творів М. Стельмаха / Л. Козловська // Культура слова. – 1996. – Вип. 48/49. – С. 67–72.
5. Курс сучасної української літературної мови /за ред. Л. А. Булаховського. – Київ : Рад. школа, 1951. – Т. 2 : Синтаксис. – 408 с.
6. Личук М. Структура та семантика складних фразеологізованих речень моделі «не встиг – як» / Марія Личук // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. – Київ : Міленіум, 2007. – С. 198–204.
7. Марич С. М. Синтаксис Михайла Стельмаха. Складні синтаксичні утворення [Текст] / С. М. Марич. – Київ : [б.в.], 1999. – 382 с.
8. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навч. Посібник / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – Київ : Вища шк., 1994. – 670 с.
9. Стельмах М. П. Твори : в 7 т. / М. П. Стельмах. – Київ : Дніпро, 1983.
10. Харченко С. В. Синонімія простих ускладнених і складнопідрядних речень у сучасній українській мові / С. В. Харченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : зб. наук. праць / [гол. ред.. І. Д. Пасічник]. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 57. – С. 124–126.
11. Христіанінова Р. О. Семантичні особливості складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва]. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – Вип. XIII : лінгвістика і літературознавство. – С. 73–81.
12. Христіанінова Р. О. Тривало-часові складнопідрядні речення в сучасній українській мові / Р. О. Христіанінова // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. – Харків, 2007. – Вип. 23. – С. 170–173.
13. Чередниченко І. Г. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові / І. Г. Чередниченко. – Чернівці : Вид-во Чернів. ун-ту, 1959. – 134 с.

Лычук М. Частично фразеологизированные предложения с темпоральными отношениями (на материале произведений Михаила Стельмаха)

В статье исследованы темпоральные частично фразеологизированные предложения, описаны главные средства связи между их частями. Выделены и описаны разновидности частично фразеологизированных предложений с темпоральными отношениями за компонентным наполнением фразеосхем. Исследована специфика выражения действия в пре- и постпозитивных частях этих предложений, определены степени их фразеологизации.

Ключевые слова: *частично фразеологизированное предложение, фразеокомплекс, темпоральная семантика, значение одновременности, значения немедленности и внезапности, фразеологизировано-частично-союзные средства.*

Lychuk M. Partly phraseologised sentences with temporal relations (based on the works by Mykhailo Stelmakh)

This paper presents a consideration of the issue of temporal partly phraseologised sentences, and defines the sources of communications between their parts. The varieties of partly phraseologised sentences with temporal relations for specific content of the phraseological schemes are singled out and described.

Temporal partly phraseologised sentences are universal components of the structure of any literary text, including works of Mykhailo Stelmakh. The phraseological scheme is a basis of these sentences as an integrative set of fixed and variable components. The syntax content becomes phraseological not only due to the syntactic cohesion and semantic transformation of the

components, but also under the influence of different factors such as: a clearly fixed position of the phraseological scheme components, reducing of variable positions and structural levelling of the parts of the sentence.

Temporal partly phraseologised sentences are marked by structural and semantic features, which influence the means of expressing temporal semantic-syntactic relations. The basis of these phraseological structures is a core or a phraseological-partially-conjunction complex as a minimal, stable, constructive basis of the sentences. A binary core is formed by obligatory stable components. They are connected with two actual units; which positions are filled with lexemes of a certain belonging to a part of the language with a limitation of the grammatical forms. They are combined with the core through a self-structural relation that specifies the sustainability as an essential feature of inseparable constructions. There are relations of simultaneity between the two parts of the partially phraseological units that can be accompanied by additional temporal relations of some varieties. According to the component composition of phraseoscheme six group varieties are defined:

1) the basis is the phraseoscheme тільки (тільки-но) +verb, як (аж, коли); relations between parts are simultaneous;

2) the basis is the phraseoscheme лише (лиш, лишень) +verb, як (аж, коли); relations between parts are simultaneous;

3) the basis is the phraseoscheme щойно +verb, як (аж, коли); relations between parts are simultaneous;

4) the basis is the phraseoscheme не встиг +infinitive, як (а, аж, коли); relations of immediacy and surprise;

5) the basis is the phraseoscheme не минуло (ї) (не пройшло) +, temporal lexeme як (аж, коли); relations of immediacy and surprise;

6) the basis is the phraseoscheme уже (вже) +verb lexeme, як + verb lexeme: relation of immediacy and surprise;

The relations of simultaneity are typical of phraseoschemes of analyzed varieties of partly phraseologised sentences, in particular relations of immediacy and surprise are actively used. Phraseological and partially-conjunctive complexes are the main means of expressing temporal semantics. They are the means of clear differentiation of temporal semantic and syntactic relations varieties between parts of a partly phraseologised sentence, not only emphasizing the temporal correlation, duration of actions or states, but also defining specific temporal value.

Key words: *partly phraseologised sentences, phraseocomplex, temporal semantics, relations of simultaneity, relations of immediacy and surprise, phraseologised partly-conjunctive means.*

Статтю подано до редколегії 01.05.2017